

LÄNSI-UUDENMAAN KÄRÄJÄOIKEUS
VÄSTRA NYLANDS TINGSRÄTT

Lausunto
8.10.2021

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: HE 133/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

1. Yleistä lausunnossa esitetyistä tavoitteista

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus pitää hallituksen esitykseen kirjattuja tavoitteita lähes kaikkienensa kannatettavina. Toteutuessaan esityksessä ehdotettu videotallentaminen parantaisi muutoksenhaussa tapahtuvan henkilötodistelun arvioinnin oikeellisuutta, vähentäisi pääkäsittelyiden peruuntumisia hovioikeudessa ja siten nopeuttaisi hovioikeuskäsittelyä kokonaisuudessaan. Lisäksi uudistus säästäisi todistajien ja muiden oikeudenkäynneissä kuultavien aikaa ja vaivaa.

Tavoite vahvistaa hovioikeuden roolia käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta kontrolloivana tuomioistuimena siirtämällä oikeudenkäynnin painopistettä käräjäoikeuteen on erittäin kannatettava. Tavoite ei ole uusi, mutta tähän mennessä se ei ole toteutunut. Suullisen todistelun vastaanottamisen keskittäminen käräjäoikeuteen on yksi keino siirtää oikeudenkäynnin painopistettä käräjäoikeuteen. Myös käräjäoikeudessa käsiteltävien riita-asioden, riitautuneiden hakemusasioiden ja etenkin laajojen rikosasioiden valmistelun parantaminen ja niiden jäsennellympi käsitteleminen osaltaan palvelisi sanottua tavoitetta.

Tavoite tietotekniikan hyödyntämisen edistämisestä oikeudenkäyntimenettelystä on sekin sinällään hyvä. Siihen, toteutuuko sanottu tavoite, on kuitenkin suhtauduttava varauksellisesti.

2. Todistelun näyttöarvoon liittyvät tavoitteet

Käräjäoikeudessa videotallennetun suullisen todistelun hyödyntäminen muutoksenhakumenettelyssä parantaa suullisen todistelun näyttöarvoa. Se ensinnäkin ehkäisee ihmisen muistiin liittyviä epävarmuustekijöitä, mutta myös estää kertomusten epätoivotun ”jalostumisen” muutoksenhakutuomioistuimen suullisessa käsittelyssä.

Toinen keino parantaa suullisen todistelun näyttöarvoa olisi videotallennettujen esitutkintakertomusten käyttäminen todisteena tuomioistuinkäsittelyssä. Tämä olisi kuitenkin omiaan hämärtämään rajaa esitutkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn välillä. Myös kontradiktorisuuteen liittyvät ongelmat nousisivat esille, koska vastakuulustelumahdollisuus pitää tarjota jo esitutkinnan aikana, mikä puolestaan olisi omiaan pidentämään esitutkintaan kuluvaa aikaa. Huomattava on myös, että esitutkinnan päätyttyä syntyy muun todistelun johdosta usein myös tarve uusille kysymyksille. Näin ollen hallituksen esityksessä valittu ratkaisu on tältä osin oikea.

Esitutkintakertomusten videotallentamisella – vaikka siitä ei hallituksen esityksessä ehdotetakaan – olisi kuitenkin useita hyviä puolia. Sen avulla olisi paremmin mahdollista arvioida tuomioistuimessa kuultavan henkilön kertomuksen uskottavuutta ja esimerkiksi tarkistaa kuulustelijan käyttämä kuulustelutekniikka ja sen vaikutus kuultavan henkilön kertomuksen sisältöön.

3. Todistajiin ja muihin asiassa kuultaviin liittyvät tavoitteet

Tavoite kuulla todistajia ja muita oikeudenkäynnissä kuultavia henkilöitä tuomioistuinkäsittelyssä vain kerran on kannatettava ja vähentäisi heille oikeudenkäynneistä erityisesti ajanmenetyksenä aiheutuvaa haittaa ja vaivaa. Samalla se voisi laajemmin vaikuttaa myönteisesti sanottujen henkilöiden ja kansalaisten kokemukseen oikeudenkäynnistä, ja siten edelleen vahvistaa kansalaisten luottamusta ja arvostusta tuomioistuihin ja tuomioistuinmenettelyyn.

Käräjäoikeus kiinnittää tältä osin kuitenkin huomiota niihin haittapuoliin, joihin uudistus voi johtaa. Uudistus nimittäin mitä suurimmalla todennäköisyydellä lisää todistajien kuulemiseen käräjäoikeuden pääkäsittelyssä kuluvaa aikaa ja siten johtaa käräjäoikeuskäsittelyn ja etenkin käräjäoikeuksien pääkäsittelyiden keston pitenemiseen. Tämä voi puolestaan johtaa myös asianosaisten oikeudenkäyntikulujen määrän kasvamiseen. Tästä on esimerkkejä paitsi Ruotsissa toteutetusta vastaavasta uudistuksesta, myös Suomessa 1990-luvulla toteutetusta prosessiuudistuksesta.

4. Tavoite keskittää oikeudenkäynnin painopistettä käräjäoikeuksiin

Työryhmän mietintöön – jälleen kerran – kirjattu tavoite siirtää oikeudenkäynnin painopistettä käräjäoikeuteen on erittäin kannatettava. Todistajien kuulemisen keskittäminen käräjäoikeuteen on yksi keino sanotun tavoitteen saavuttamisessa ja valmistelun parantaminen jäsennellymmän käsittelyn turvaamiseksi toinen, mutta yksittäisinä keinoina niiden merkitys voi olla tavoitteen saavuttamiseksi varsin vähäinen.

Mikäli hovioikeuden roolia käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta kontrolloivana tuomioistuinena halutaan oikeasti vahvistaa ja oikeudenkäynnin painopistettä siirtää käräjäoikeuteen, on ainoa konkreettinen keino sanotun tavoitteen saavuttamiseksi vahvempien kokoonpanojen käyttämisen mahdollistaminen aina kun se asian laadun ja

laajuuden vuoksi on tarpeen. Tämä edellyttää kuitenkin myös resurssien vahvistamista käräjäoikeudessa.

5. Muutoksenhakumenettelyn sujuvoittamiseen liittyvät tavoitteet

Ehdottaessaan oikeudenkäynnin painopisteen siirtämistä käräjäoikeuteen, esityksessä vaikutetaan lähestytyn asiaa ehkä liiaksikin muutoksenhakumenettelyn helpottamisen näkökulmasta. Tämä on toki ymmärrettävää siltä osin kuin mietinnössä on pohdittu ja ehdotettu kuulemisten videotallentamista käräjäoikeudessa ja videotallenteiden hyödyntämistä muutoksenhakumenettelyssä. Mikäli käräjäoikeuksissa uudistuksen myötä lisääntyvä työ vähentää tarvetta muutoksenhakuun sekä sujuvoittaa muutoksenhakumenettelyä, ja siten vapauttaa resursseja muutoksenhakutuomioistuinmista käräjäoikeuteen aidosti siirrettäväksi, on edellä kerrottu näkökulma hyväksyttävä ja oikea.

Kuten edellä on todettu, käräjäoikeudessa videotallennetun suullisen todistelun hyödyntäminen muutoksenhakumenettelyssä parantaa suullisen todistelun näyttöarvoa. Toisaalta on kuitenkin muistettava, että myös käräjäoikeudessa tapahtuvissa kuulemisissa saattaa olla puutteita ja virheitä, joiden oikaisemisen täytyy hovioikeudessakin olla tietyn selkeästi säädetyn perustein mahdollista. Käräjäoikeuden ratkaisu saattaa myös aiheuttaa tarpeen esittää lisäkysymyksiä kuulustellulle henkilölle.

Liian helpoksi hovioikeudessa tapahtuva suullisen todistelun uudelleen vastaanottaminen ei saa kuitenkaan muodostua. Vaarana on, että uudelleen kuulemiselle hallituksen esityksessä ehdotettu kynnys on liian matalalla ja tekee uudistuksen tavoitteet tältä osin tyhjäksi.

6. Tavoite parantaa asioiden ja erityisesti laajojen rikosasioiden valmistelua

Tavoite on edellä kerrotulla tavalla ehdottoman kannatettava. Käräjäoikeudessa käsiteltävien asioiden jäsennellympi käsittely tehostaisi käräjäoikeuskäsittelyä ja osaltaan palvelisi oikeudenkäynnin painopisteen siirtämistä käräjäoikeuteen. On hyvä, että vaatimus käsittelyn jäsentämisestä kirjoitetaan auki säännösten asolla.

Valmistelua koskevien uudistusten merkitystä ei kannata kuitenkaan yliarvioida, sillä jo voimassa olevat säännökset mahdollistavat asioiden hyvän valmistelun, jäsennellyn käsittelyn sekä esimerkiksi yhteenvedon tekemisen myös rikosasioissa. Näin kokeneet puheenjohtajat jo nyt tekevät. Tilanne ei tältä osin ole myöskään niin huono, kuin esityksessä on varsin lyhyin perusteluin epäilty. Käräjäoikeudet pyrkivät jo tällä hetkellä valmistelevaan myös laajat rikosasiat huolellisesti ja niin hyvin kuin se käytettävissä olevien resurssien rajoissa on mahdollista. Valmistelussa voi toki olla esimerkiksi työmäärästä tai käräjäoikeuden puheenjohtajan kokemattomuudesta johtuvia puutteita, mutta valmistelun puutteet eivät ole yksinomaan tuomioistuimen toiminnasta aiheutuvia. Vaikka tuomioistuimen vastuussa asian valmistelusta ja jäsennellystä käsittelystä, on tuomioistuimen toiminta vaikea tehostaa käsittelyä, jos oikeudenkäynneissä esiintyvien syyttäjien, avustajien ja asiamiesten ammattitaidon parantamiseen ei samalla kiinnitetä huomiota. Puheenjohtajien koulutukseen tulee kiinnittää huomiota, mutta tällä hetkellä syyttäjien, asiamiesten ja avustajien ammattitaidossa ja suoriutumisessa on erittäin suuria vaihteluita. Puutteellinen asioiden ajaminen on tuottaa tällä hetkellä käräjäoikeuksille paljon lisätyötä.

Hallituksen esityksessä ehdotettu käräjäoikeudessa tallennettujen kertomusten ns. indeksointi tehostaa hovioikeuskäsittelyä. Esitys on kannatettava varsinkin, kun indeksointi on sitä koskevan säännöksen perusteluiden mukaan tarpeen lähinnä silloin, kun kertomus on

laaja ja koskee useita erillisiä asiakokonaisuuksia. Käräjäoikeus saattaa harkittavaksi, että tämä kirjattaisiin auki myös indeksointia koskevaan säännökseen.

Indeksointi on luontevinta tehdä käräjäoikeudessa ja heti pääkäsittelyn aikana. Tällöin siitä vastaisi parhaiten käräjäsihteeri tai esimerkiksi harjoittelusuunnitelmaan sisältyvässä tilanteessa käräjänotaari puheenjohtajan ohjauksessa. Tämä edellyttää kuitenkin osaamista ja riittävää määrää avustavaa henkilökuntaa.

Indeksointiin liittyy kuitenkin myös käytännön ongelmia sillä laajoissa asioissa todistajan kertomus voi pitää sisällään asian ratkaisemisen kannalta merkityksellistä tietoa myös muissa kuin jonkin syytekohdan tai teeman osalle indeksoidussa osuudessa. On myös muistettava, etteivät todistajat yleensä ole oikeudenkäynnin ammattilaisia. Näin ollen indeksointia ei voida edellyttää tehtävän kuin jossain määrin yleisellä teematasolla.

Yksi mahdollisuus edellä kerrottujen ongelmien ratkaisemiseksi olisi, että indeksoinnista vastaisi hovioikeus asian valmistelun yhteydessä.

7. Tavoite edistää tietotekniikan hyödyntämistä oikeudenkäynneissä

Myös tämä tavoite on kannatettava. Tuomioistuinlaitoksessa tähän mennessä toteutetut ict-hankkeet eivät ole kuitenkaan kaikilta osin tuottaneet tuomioistuimille työnsäästöä ja helpottaneet tuomioistuihin menettelyä. Päinvastoin toteutetut digitalisointihankkeet ovat aiheuttaneet tuomioistuimille merkittävän määrän lisätyötä ja tarvetta avustavan henkilökunnan lisäämiseen, ja siten osaltaan lisänneet tuomioistuinten kroonista resurssivajetta. Näin myös Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudessa, joka on pyrkinyt ottamaan uutta tietotekniikkaa ja -järjestelmiä käyttöön ennakkoluulottomasti ja toiminut hankkeissa ns. pilottivirastona.

8. Videotallennuslaitteiden laatu ja käytettävyys

Tältä osin ei voi liiaksi korostaa niitä vaatimuksia, joita videotallentamisessa käytettävien laitteiden helppokäyttöisyydelle, tekniselle toimivuudelle ja varmuudelle, häiriötilanteissa käytettävissä oleville varatoimille ja tekniselle tuelle sekä tallenteiden laadulle ja käytettävyydelle tulee asettaa. Riittävällä ja toimivalla tavalla toteutettuna hanke tulee aiheuttamaan kustannuksia paitsi laadukkaan laitteiston saamiseksi myös sen käyttämisen edellyttämän henkilöresurssin sekä esimerkiksi mahdollisesti tarvittavien lisäistuntoalien vuoksi. Nämä resurssit tulee lain säätämisen yhteydessä turvata.

9. Videotallenteiden julkisuus sekä niihin tutustuminen

Käräjäoikeus kiinnittää huomiota esitettyyn videotallenteiden yleisöjulkisuuteen ja nostaa esille kysymyksen siitä, onko mahdollisuus jälkikäteeseen kuva- ja äänitallenteeseen tutustumiseen oltava myös yleisöllä. Käräjäoikeus pitää Ruotsissa valittua tapaa tältä osin parempana, sillä oikeudenkäynnin julkisuus kuulemisten osalta toteutuu jo käräjäoikeuden ja hovioikeuden pääkäsittelyssä, johon yleisöllä on lähtökohtaisesti aina oikeus saapua.

Käräjäoikeus pitää joka tapauksessa hyvänä sitä, ettei kuva- ja äänitallenteeseen tutustuminen ole mahdollista muualla kuin tuomioistuimen tiloissa, ja että vain äänitallenne luovutetaan tallenteen tilaajalle. Viimeksi mainittu vaihtoehto vähentää kuultavien yksityisyyteen liittyviä ongelmia.

Älypuhelin ja muiden vastaavien laitteiden ottaminen pois esimerkiksi käräjäoikeuden turvatarkastuksessa voi osoittautua käytännössä mahdottomaksi vaikkakin siihen säädettäisiin lakiin perustuva mahdollisuus. Velvollisuus tarjota mahdollisuus videotallenteiden katsomiseen edellyttää myös sitä, että tuomioistuimilla on osoittaa sitä varten siihen tarkoitettu erillinen tila. Jos tutustuminen tapahtuu esityksessä kerrotulla tavalla istuntosalissa, on sen ajaksi järjestettävä valvonta jo salien tekniikan ja kalustuksen turvaamiseksi niihin mahdollisesti kohdistuvan ilkivallan varalta. Istuntosalien käyttäminen tutustumiseen aiheuttaa myös saliresurssiin liittyvän ongelman, sillä istuntosalien käyttöaste on jo nykyisin istuntojen suuresta määrästä johtuen korkea.

10. Taloudellisen vaikutukset

Esitetty – ja sinällään siis kannatettava – uudistus tulee aiheuttamaan tuomioistuinlaitokselle sen muutenkin jo liian alhaiseen perusrahoituksen tasoon nähden huomattavia lisäkustannuksia ja hallituksen esitykseen kirjatulla tavalla tarpeen huolehtia avustavan henkilökunnan määrän riittävyydestä.

Edellä kerrottua avustavaa henkilökuntaa on esimerkiksi ruuhka-Suomen käräjäoikeuksissa jo nyt liian vähän. Näin ollen videotallennusjärjestelmän hankintaan liittyviä kertaluonteisia tai vuosittaisia ylläpitokustannuksia ja muista uudistuksesta aiheutuvia kustannuksia ei missään tapauksessa voi vähentää tuomioistuinlaitoksen muista nykyisistä menoista.

11. Voimaantulo

Esityksen mukaan tavoitteeksi on asetettu, että ehdotetut säännökset tulisivat voimaan vuoden 2023 alusta. Lakiehdotusten mukaan lain voimaantulosta säädettäisiin kuitenkin lailla. Ottaen huomioon, että lakiehdotuksesta tultaneen pyytämään myös perustuslakivaliokunnan lausunto, tallentamisessa käytettävä laitteisto tulee suunnitella, hankkia ja asentaa, ja että tuomioistuinten henkilökunta tulee myös kouluttaa sen käyttämiseen, voi lain voimaantulo vuoden 2023 alustakin olla liian aikaista. Realistista lienee, että ehdotetun lainsäädännön voimaantulo vaatii ainakin vuoden mittaisen siirtymäajan lain säätämisestä.

Ilkka Lahtinen
Laamanni
Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus